

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з аналітичної економіки

на тему:

«Інституційний аналіз банківського сектору»

Студентки I курсу групи ЕАм–11

Колісник Я.

Науковий керівник: д.е.н., професор

Козюк В. В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Тернопіль – 2018

План

Вступ

1. Теоретичні основи інституційного середовища банківського сектора
2. Специфіка функціонування інститутів банківського сектора
3. Напрями та перспективи вдосконалення інституційної складової банківського сектора в Україні

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ.....	4
1. Теоретичні основи інституційного середовища банківського сектора.....	5
2. Специфіка функціонування інститутів банківського сектора.....	12
3. Напрями та перспективи вдосконалення інституційної складової банківського сектора в Україні.....	20
Висновки.....	24
Список використаної літератури.....	26

Вступ

Банківську систему України варто розглядати в якості каталізатора розвитку національної економіки, оскільки діяльність інститутів банківського сектора не лише зумовлює перерозподіл фінансових ресурсів, а й створює сприятливі умови для припливу інвестицій. Саме в цьому контексті особливої ваги набуває інституційна складова розвитку банківської системи, а також формування належного інституційного середовища на ринку банківських послуг, що дозволить підвищити конкурентоздатність банківської системи. Однак банківська система України, внаслідок відсутності ефективного інституційного розвитку, не реалізовує свої потенційні можливості в контексті стимулювання впровадження інновацій, поліпшення діяльності окремих інститутів чи розширення їхніх функцій, створення принципово нових інститутів банківського сектора, що підвищило б його конкурентоспроможність і стимулювало економічний розвиток країни.

Об'єктом курсової роботи є банківський сектор економіки.

Мета роботи – аналіз інституційного середовища банківського сектора в Україні.

Предметом дослідження виступають теоретичні засади інституційного середовища банківського сектора, шляхи та перспективи його вдосконалення, а також ефективність функціонування банківської системи в Україні в цілому.

Визначення мети курсової роботи спонукало до формулювання наступних завдань:

- з'ясувати теоретичні основи інституційного середовища банківського сектора;
- оцінити ефективність інститутів, які забезпечують функціонування вітчизняної банківської системи;
- визначити перспективи розвитку та шляхи вдосконалення інституційної складової банківського сектора.

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури.

1. Теоретичні основи інституційного середовища банківського сектора

Інституційне середовище банківської сектора – це чітко впорядкований набір інститутів, які впливають на процеси інституційного банківського регулювання, а також визначають контент відносин у банківській сфері, правила взаємодії банківських установ з суб'єктами економіки, державними органами, фізичними особами, а також обмеження для банківських установ, які формуються в межах тієї чи іншої системи координації банківської діяльності. Інституційні чинники, з-поміж яких виділяють політичні, правові, економічні, соціокультурні, є визначальними детермінантами функціонування банківської системи [7, с. 16]. Більшість науковців розглядають інституційне середовище як сукупність інституцій, які виконують такі важливі функції як: формування умов для фінансової діяльності, визначення поведінки та взаємовідносин у суспільстві, а також підвищення ефективності економіки та якості життя населення [3, с. 94; 6, с. 26; 11, с. 115; 12, с. 100].

В науковій літературі існує багато визначень поняття «інститут» (від англ. *institute* – встановлювати, засновувати). Зокрема, з точки зору соціології «інститут», презентується сукупністю ролей і статусів, призначених для задоволення тієї чи іншої потреби. Дефініції «інституту» відображені також в працях із філософії та соціальної психології. В економічній теорії поняттям «інститут», зазвичай, визначають правила, дії, механізми, об'єкти, які вважаються нормальними в певному суспільстві і широко використовуються з огляду на зручність, звички, практики поведінки, використання або обов'язковість застосування (наприклад, податкове законодавство).

Вчені зокрема виділяють три види інститутів:

1. Інститути, які пов'язані із суспільними відносинами та існують виключно в діяльності і через діяльність людей.
2. Інститути – як певні рамки, які обмежують і впорядковують взаємодію людей.
3. Інститути, як спосіб реалізації зв'язків та полегшення взаємодій.

У банківській ж системі виділяють формальні і неформальні інститути.

Формальні інститути включають «інститути-правила» (закони, звичаї, традиції, досягнуті угоди) й «інститути-установи» (регуляторні органи – Національний банк України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, саморегульовані організації), банки, філії іноземних банків, банківські групи тощо. При цьому «інститути-правила» часто розглядають як «інституції» – «настанови, пояснення чогось» і означають, насамперед, особливості управління, механізми, дії правових норм у будь-якій сфері суспільних відносин. Неформальні інститути включають в себе ділові стратегії і традиції в банківській сфері, усні домовленості тощо.

Інституційне середовище банківської діяльності в Україні охоплює два рівні: макро- і мікросередовище (рис. 1).

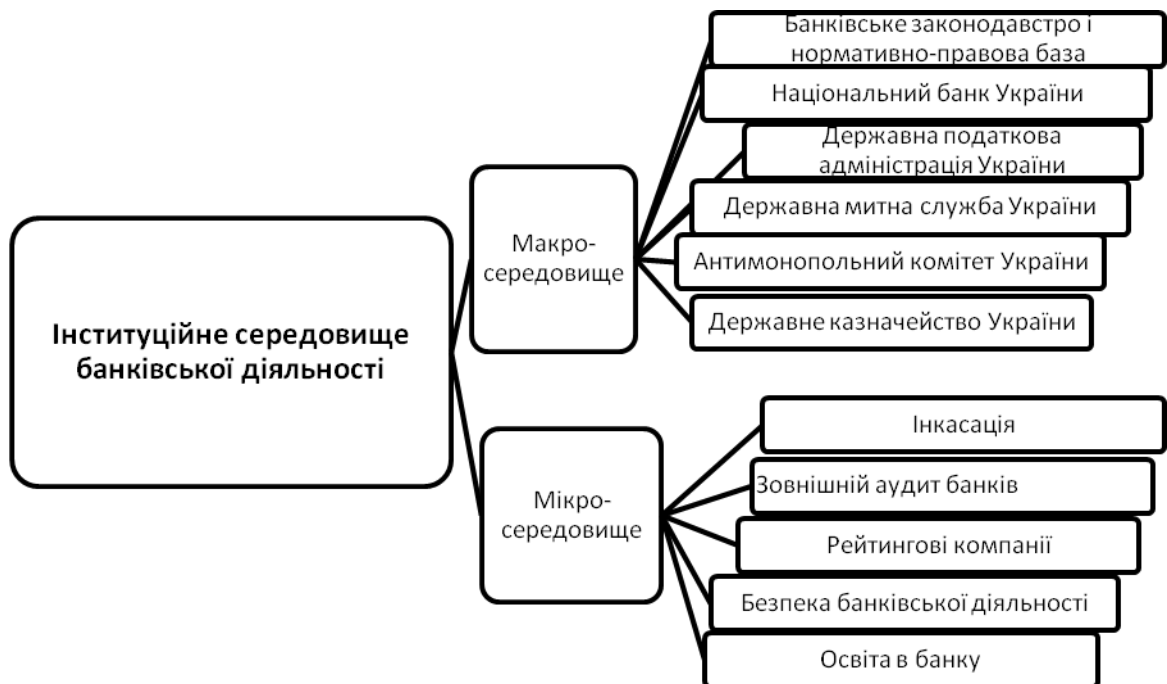

Рис.1. Інституційне середовище вітчизняної банківської діяльності

Ключову роль в інституційному середовищі банківської діяльності на макрорівні відіграє банківське законодавство – «система всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері банківської діяльності» [1, с. 58]. Внаслідок того, що банки відносяться до суб'єктів підприємницької діяльності, їх діяльність визначається дією загальних правових принципів. В якості загальних законів варто розглядати Конституцію України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс

України, Закон України «Про цінні папери і фондову біржу», Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, міжнародні правові акти. Зазначені закони встановлюють загальні вимоги щодо організаційно-правових форм підприємницької діяльності, загальні правила стосовно угод, їхніх форм, умови і порядок укладання, а також загальні норми і форми відповідальності. Окрім цього, банківську діяльність регулюють спеціальні акти банківського законодавства, які відповідають загальним вимогам правового регулювання господарських відносин.

Національний банк України (НБУ) є особливим, центральним органом державного регулювання банківської діяльності. З метою ефективного впливу на господарську активність, стримування інфляції та підвищення темпів економічного зростання, НБУ застосовує до комерційних банків інструменти грошово-кредитної політики, найпоширенішими з яких є норма резервування та облікова ставка. За умов інфляції він збільшує облікову ставку і норму обов'язкових резервів, внаслідок чого кредит, який отримують комерційні банки, стає дорожчим, що зумовлює збільшення його вартості для суб'єктів господарювання. Внаслідок цього відбувається скорочення грошової маси, що призводить до гальмування обсягів виробництва та зниження рівня інфляції. У випадку економічного застою облікова ставка і норма резервування знижуються. Кредит здешевлюється, що активізує зростання попиту на нього. При цьому грошові засоби вивільняються, забезпечуючи в такий спосіб розширення виробництва, збільшення зайнятості та зростання темпів інфляції.

Основними функціями Державної податкової адміністрації України (ДПАУ) є контроль за дотриманням банками податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів різних рівнів, державних цільових фондів податків і зборів та інших платежів, передбачених чинним законодавством. Вона формує та веде Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, в якому реєструють банківські установи для набуття ними статусу юридичної особи. ДПАУ в розрізі діяльності банків застосовує різного роду методи боротьби з

приховуванням неоподаткованих доходів, відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом, забезпечує виявлення фактів приховування від оподаткування або «замаскування», незаконного походження доходів, їх справжнього характеру і джерел отримання, місця знаходження і переміщення, розміру та використання. Вона здійснює контроль за проведенням операцій з коштами як у готівковій, так і в безготівковій формах, операцій з рухомим і нерухомим майном тощо.

Державна митна служба України (ДМСУ) здійснює заходи, спрямовані на забезпечення повноти справляння податків і зборів, зокрема посилення контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, що перетинають митний кордон України. Застосування фінансових гарантій є одним із найпоширеніших видів доправлення товарів до митниці. При цьому гарантом виступає уповноважений Державною митною службою України банк, який бере на себе зобов'язання щодо сплати митним органам України суми фінансової гарантії у випадку порушення перевізником зобов'язання про виконання встановлених умов та порядку перевезення товарів, які перебувають під митним контролем України. Банки зобов'язані надавати митним органам доступ до банківської інформації про валютні операції окремих суб'єктів, діяльність яких перевіряється митними органами.

Діяльність Антимонопольного комітету України (АМКУ) має за мету забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, зокрема й банківській. АМКУ сприяє розвитку добросовісної конкуренції, взаємодіє з органами, що здійснюють регулювання природних монополій тощо.

Основними функціями Державної казначейської служби України (ДКСУ) є організація виконання державного бюджету і державних позабюджетних фондів, здійснення контролю за використанням бюджетних коштів, облік касового виконання бюджету і складання відповідної звітності. Для касового виконання бюджету ДКСУ укладає договори з комерційними банками, які одержують статус уповноважених, у яких відкриваються реєстраційні рахунки всім розпорядникам державних коштів.

Мікросередовище банківської діяльності утворює низка інститутів, а саме: зовнішній аудит банків; інкасація; рейтингові компанії; освітній простір в межах банку; фірми, які є гарантами безпеки банківської діяльності.

З метою перевірки банківської звітності та різного роду інформації про фінансово-господарську діяльність банків з боку аудиторських фірм здійснюється зовнішній аудит банків. НБУ веде Реєстр аудиторських фірм, яким надається право на проведення аудиторських перевірок банків. Аудиторська фірма зобов'язана повідомляти про недоліки в роботі банку виявлені порушення, що можуть призвести до його неплатоспроможності та значних втрат регулятивного капіталу.

Інкасація (collection) – система здачі готівкових грошових коштів, валютних та інших цінностей підприємствами, організаціями банківським установам [14]. Вона є складовою діючої системи готівкового грошового обігу. За допомогою інкасації технічно забезпечується зворотний притік у банки випущених у обіг грошових коштів [14]. Інкасація здійснюється відповідно до нормативних документів центрального банку. Всі підприємства, установи та організації зобов'язані здавати до установи банків готівкові грошові кошти, що надходять до їхніх кас, для подальшого зарахування на їх рахунки [14]. Прийом готівки та цінностей установами банків від обслуговуваних ними підприємств і організацій належить до касових банківських операцій [14].

Рейтингові компанії здійснюють оцінку ступеня надійності банку за результатами його діяльності упродовж останніх п'яти років, його місця і ролі в банківській системі України, а також перспектив подальшого розвитку [15]. Рейтингові оцінки мають право визначати виключно уповноважені рейтингові агентства або міжнародні рейтингові агентства, які визнані Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку [15].

Основною метою діяльності фірм, які гарантують безпеку банківської діяльності є усунення можливостей нанесення банку збитків або упущення ним вигоди, забезпечення його ефективної роботи та якісної реалізації операцій і угод. Досягненню цієї мети сприяє вирішення таких завдань: профілактика

правопорушень, запобігання їх появі та злочинним посяганням на власність; своєчасне виявлення потенційних і реальних загроз банку, застосування заходів стосовно їх нейтралізації; оперативне виявлення змін і негативних тенденцій у сферах діяльності, інтересів та інформаційної безпеки банку, своєчасне реагування елементів його структури на них; виявлення та формування умов, сприятливих для реалізації банком своїх інтересів; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців з підриву безпеки банку; збереження та ефективне використання фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів банку.

Розвиток персоналу кожної банківської установи неможливий без створення умов для безперервного професійного зростання і підвищення кваліфікації керівників і усіх інших працівників банку. Їх навчання безпосередньо на місцях спонукає установи банків до забезпечення відповідної матеріально-технічної бази.

Лише через розуміння функцій інституційного середовища банківської діяльності можна зрозуміти його економічну природу (рис. 2).

Рис.2. Функції інституційного середовища банківської діяльності

Регуляторна (регуляційна) функція означає забезпечення стабільного та безпечного функціонування банків, передбачає розробку і прийняття уповноваженими органами нормативно-правових актів, які регламентують банківську діяльність, встановлюють вимоги і обмеження щодо діяльності банків тощо. Інформаційна функція зводиться до отримання доступу до

результатів дослідження банків, за допомогою яких можна краще зрозуміти ризики у банківській системі та, за потреби, змінити поведінку учасників ринку. Захисна функція передбачає безпеку банківської діяльності та застосування запобіжних заходів на ранніх етапах виявлення загроз фінансової кризи, а також моніторинг і обмеження ризиків у банківській системі та захист інтересів вкладників. Регламентна функція передбачає формування структури та ієрархії управління в банках, а також делегування повноважень певним категоріям працівників і визначення орієнтирів їхньої діяльності. Контрольна функція презентує здійснення перевірок банківських установ, їх керівників з метою дотримання вимог виваженого (з оптимальним ризиком) ведення банківської справи, запобігання виникненню кризових ситуацій у роботі, дотримання банківського законодавства та нормативних документів.

Інституційне середовище банківської системи включає неформальні (традиційні) норми, політичні (юридичні) та економічні правила. Важливою складовою інституційного середовища є відновлення довіри. На рівень довіри до банків впливають чинники макрорівня, зумовлені макроекономічною ситуацією в країні, у тому числі наслідками кризи, і мікрорівня, зумовлені політикою самих банків та специфікою надання банківських послуг [10, с. 38]. Тому важливим вбачається формування таких інституцій впливу на державному рівні і на рівні банків, які б у кінцевому підсумку сприяли підвищенню довіри клієнтів до банківських інститутів, що є основою зростання довгострокових депозитів і акумулювання ресурсів для кредитування суб'єктів господарювання та економічного зростання.

Отже, інституційне середовище банківської діяльності є її визначальним чинником і складається з низки інститутів, які регулюють банківську діяльність, визначають принципи та умови взаємодії її учасників та забезпечують стабільність і розвиток банківської системи.

2. Специфіка функціонування інститутів банківського сектора

У світлі останніх подій щодо проведення процесу «очищення» банківської системи України від неплатоспроможних банків, а також тих, що порушували законодавство з питань легалізації, вдавались до відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, у функціонуванні вітчизняного банківського сектору вкрай гостро стоять проблеми непрозорих принципів ведення банківської діяльності, наявність великої кількості схем відмивання грошей, низький рівень менеджменту та відповідальності власників банків, цілеспрямоване банкрутство банків їх акціонерами, недосконало розроблені стратегії розвитку банків, низька якість кредитних портфелів тощо. В результаті політики «очищення», яку здійснював НБУ, а також через несприятливу економіко-політичну ситуацію, в країні відбулося суттєве зменшення кількості банків, які мають ліцензію на здійснення банківської діяльності (табл. 1)

Таблиця 1

Кількість комерційних банків в Україні
(за період 01.01.2016 р.– 01.05.2018 р.)

Дата	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У тому числі зі 100% іноземним капіталом	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків
1	2	3	4	5
01.01.2016	117	41 (35,0%)	17 (14,5%)	43,3%
01.02.2016	116	41 (35,3%)	17 (14,7%)	42,8%
01.03.2016	113	41 (36,3%)	17 (15,0%)	43,2%
01.04.2016	111	43 (38,7%)	17 (15,3%)	48,8%
01.05.2016	109	42 (38,5%)	16 (14,7%)	45,9%
01.06.2016	106	41 (38,7%)	16 (15,1%)	39,6%
01.07.2016	102	39 (38,2%)	16 (15,7%)	54,7%
01.08.2016	101	39 (38,6%)	16 (15,8%)	53,3%
01.09.2016	100	39 (39,0%)	16 (16,0%)	53,3%
01.10.2016	100	40 (40,0%)	17 (17,0%)	56,0%
01.11.2016	100	40 (40,0%)	17 (17,0%)	55,6%
01.12.2016	98	39 (39,8%)	17 (17,3%)	55,5%
01.01.2017	96	38 (39,6%)	17 (17,7%)	
01.02.2017	93	38 (40,9%)	17 (18,3%)	
01.03.2017	93	38 (40,9%)	17 (18,3%)	
01.04.2017	92	38 (41,3%)	17 (18,5%)	
01.05.2017	90	38 (42,2%)	17 (18,9%)	

1	2	3	4	5
01.06.2017	90	38 (42,2%)	17 (18,9%)	
01.07.2017	90	38 (42,2%)	17 (18,9%)	
01.08.2017	89	38 (42,7%)	17 (19,1%)	
01.09.2017	88	38 (43,2%)	17 (19,3%)	
01.10.2017	88	38 (43,2%)	17 (19,3%)	
01.11.2017	88	38 (43,2%)	18 (20,5%)	
01.12.2017	86	38 (44,2%)	18 (20,9%)	
01.02.2018	82	39 (47,6%)	18 (22,0%)	
01.03.2018	82	39 (47,6%)	18 (22,0%)	
01.04.2018	82	39 (47,6%)	20 (24,4%)	
01.05.2018	82	39 (47,6%)	20 (24,4%)	

Джерело: за даними Міністерства фінансів України [16]

Для відображення більш повної інформації варто навести такі ж показники, починаючи з 2008 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість комерційних банків в Україні
(за період 2008-2016 рр.)

Дата	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У тому числі зі 100% іноземним капіталом	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків
1	2	3	4	5
01.01.2008	175	47 (26,9%)	17 (9,7%)	35,0%
01.01.2009	184	53 (28,8%)	17 (9,2%)	36,7%
01.01.2010	182	51(28,0%)	18 (9,9%)	35,8%
01.01.2011	176	55 (31,3%)	20 (11,4%)	40,6%
01.01.2012	176	53 (30,1%)	22 (12,5%)	41,9%
01.01.2013	176	53 (30,1%)	22 (12,5%)	39,5%
01.01.2014	180	49 (27,2%)	19 (10,6%)	34,0%
01.01.2015	163	51(31,3%)	19 (11,7%)	32,5%
01.01.2016	117	41 (35,0%)	17 (14,5%)	43,3%

Джерело: за даними Міністерства фінансів України [16]

В процесі становлення та розвитку банківського сектора в Україні, банки обіймали провідні позиції в процесі створення ВВП та забезпечення економічного зростання за рахунок їх здатності трансформувати заощадження в інвестиції. Банкозорієнтована модель побудови фінансової системи вітчизняної економіки була націлена на забезпечення стрімкого економічного зростання, а також структурної переорієнтації економічної системи на інвестиційне

зростання, що було характерним для таких країн-лідерів банківської моделі, як Німеччина та Японія. Для економік, в фінансових системах яких домінує банківська модель, Україна не є виключенням. У цьому контексті аналітичний огляд сучасного стану функціонування банківського сектору економіки та його ефективності в процесі забезпечення економічного зростання країни набуває неабиякої ваги.

За усі роки незалежності України у банківській системі відбулося п'ять криз (1994, 1998, 2004, 2008-2009, 2014-2015 рр.), остання з яких виявилась найглибшою і найбільшнішою для економіки [18]. На думку фахівців, тренди 2018 р. визначатимуться такими дев'ятьма банківськими чинниками: 1) домінування державних банків; 2) стратегія російських банків; 3) перспективи малих банків; 4) поява нових банківських бізнес-моделей; 5) консолідація банків; 6) вирішення питання проблемних кредитів; 7) діджиталізація банківського сектора, 8) розвиток небанківських фінтех-проектів; 9) продовження трансформації НБУ [18].

Щодо першого чинника, державні банки сьогодні обіймають домінуюче становище на українському ринку, про що засвідчує збільшення частки активів з 8% восени 2008-го до 56% наприкінці третього кварталу 2017 р. На значення цього показника вплинула, насамперед, націоналізація «Приватбанку». Такі факти негативно впливають на рівень конкуренції в банківському секторі, а саме:

- приватні банки, на відміну від державних, позбавлені можливостей щодо 100% гарантування депозитів;
- державні банки не володіють належною системою мотивації у сенсі розумного ведення бізнесу: новий капітал для них є дешевим, при цьому цілей стосовно отримання прибутку вони не переслідують, тому багато кредитних та інвестиційних рішень не є раціональними [18];
- система корпоративного управління в державних банках є доволі слабкою, що зумовлює необхідність створення незалежних наглядових рад і професійного менеджменту.

У контексті стратегії російських державних банків (VS Bank, Сбербанку, Промінвестбанку, ВТБ) упродовж останніх 4 років спостерігається зменшення їх частки на ринку [18].

Перспективи малих банків в Україні визначаються тим чинником, що їм вдалося переконати НБУ відтермінувати вимоги щодо збільшення обсягу статутного капіталу. Банки повинні володіти статутним капіталом у розмірі 300 млн. грн. до 11 липня 2020 р. Близько 40 з 82 банків доки не досягають нормативу статутного капіталу, оскільки є невеликими, внаслідок чого вирішення проблеми доведеться шукати або за рахунок злиття з іншими гравцями, або за рахунок пошуку нових акціонерів [18]. Інший чинник, який впливає на розвиток малих банків, криється в успішності запровадження їх менеджерами і акціонерами найкращих практик корпоративного управління. Банкрутство в 2014-2017 рр. малих і середніх локальних банків показало, що багато хто з власників сприймали органи корпоративного управління (збори акціонерів, наглядові ради, кредитні комітети, комітети за активами і пасивами) як інструменти легітимації власних рішень [18]. Внаслідок слабкості корпоративного управління ринок отримав банки з незадовільною якістю фінансової звітності, поганим рівнем кредитних практик, високою часткою кредитування пов'язаних осіб [18]. Ціна проблеми відобразилась у десятках мільярдів гривень, виплачених Фондом гарантування вкладників збанкрутілих банків у період кризи [18]. Саме тому ефективність функціонування малих банків безпосередньо залежить від професійного менеджменту, активізації діяльності незалежних наглядових рад і належного корпоративного управління.

Давно очікуваною в інституційному середовищі українською банківською системи є поява нових бізнес-моделей банків, особливо з-поміж малих. Незважаючи на те, що розвиток споживчого кредитування відбувається достатньо швидкими темпами, на цьому ринку практично немає лідера – «банка-монолайнера», який пропонував би такі продукти масово через власну мережу або через партнерські мережі-банки. У 2017 році з'явився лише один фінтех-проект [18].

До подальшого зменшення кількості банків на ринку призведе їх консолідація. Рівень концентрації в банківській системі зараз перебуває на доволі прийнятному середньоєвропейському рівні. Індекс Герфіндаля-Гіршмана за чистими активами – на рівні 1000, а частка топ-5 банків – на рівні 60% (для порівняння такий же рівень в 2013 році був у топ-10 банків). Таке зростання концентрації в 2014-2017 роках зумовлене трьома факторами: 1) очищенням банківського сектора; 2) капіталізацією банківського сектора (в основному іноземних і державних банків, зокрема націоналізацією «Приватбанку»); 3) пошуком «тихої гавані» вкладниками і клієнтами банків [18]. За прогнозами фахівців, у 2018 р. частка найбільших 20 банків залишатиметься на рівні 92-93% активів. Частка іноземних і державних банків (з урахуванням націоналізованого «Приватбанку») й надалі зростатиме, а локальних – знижуватиметься. У 2018 р. додатковим чинником можуть стати проекти злиття дрібних банків. Поява нових іноземних банків на ринку у найближчій перспективі не передбачається, але угоди купівлі активів банків триватимуть, в основному за участю локального капіталу [18]. Процеси консолідації призведуть до того, що банки, по-перше, зможуть оновити свої ІТ-рішення, оптимізувати мережі, надати клієнтам кращі послуги за рахунок більш спеціалізованих бізнес-моделей [18].

На сьогодні актуальною проблемою для банківського сектора в Україні залишається питання проблемних кредитів. Кредитування – це стимул для економічного зростання, а прибуток банків за рахунок кредитування з низькими ризиками – основа фінансової стабільності в країні [18]. Подальше зниження ставок за кредитами залежатиме не стільки від облікової ставки НБУ, очікуваної інфляції або вартості ресурсів, а від комплексу законопроектів, які повинен прийняти парламент щодо захисту прав кредиторів.

У контексті оцінки функціонування інститутів банківського сектора, фахівці концентрують увагу на актуальній проблемі діджиталізації банківського сектору. Розвиткові дистанційного банківського обслуговування сприяє еволюція в Україні супутніх технологій, які відкривають нові

можливості як для банківських, так і фінтех-рішень. Среди них: «блокчейн», біометрія, безконтакт, дистанційна ідентифікація, р2р-перекази тощо.

Дві фінансові кризи (2008-2009 і 2014-2015 рр.), високий рівень проблемної заборгованості й низька прибутковість призвели до того, що банки за останні десять років мало інвестували в розвиток нових технологій. Автоматизація банківського бізнесу перебуває на рівні середини 2000-х років. Дослідження, проведене McKinsey і Finalta на замовлення НБУ на початку 2016 року, показало, що через недостатню автоматизацію банківська система працює з продуктивністю в 9,5 разів нижче, ніж у Великій Британії [18]. Українські банки несуть величезні витрати як на персонал, так і на організацію процесів там, де у зарубіжних банків вже діє штучний інтелект. Задля покращення існуючої ситуації важливим вбачається зниження рівня консерватизму НБУ в правилах ідентифікації клієнтів банків, організації касової роботи, проведення платежів та надлишкових вимог до звітності, які теж впливають на продуктивність праці.

У випадку не знаходження ресурсів на автоматизацію і діджиталізацію, на допомогу клієнтам приходять фінтех-компанії, які «відбиратимуть» левову частку доходів у банківського сектора (за оцінками компанії McKinsey під ризиком знаходиться до 40% доходів банків) [18]. Окрім цього на ринку з'являються великі гравці: мобільні оператори вже давно надають квазібанківські послуги всередині своїх мереж (переказ грошей між рахунками, короткі овердрафти) і планують впровадити технології в роздрібних торгових мережах, не залучаючи до цього банки і платіжні системи [18]. Всі ці зміни поступово призводитимуть до конвергенції банківського та небанківського секторів фінансового ринку, вимагаючи нагляду і нових правил регулювання цих ринків.

У 2018 році вбачається важливим збереження незалежності НБУ, який несе відповідальність за успіх реформ фінансового сектора. Без інституційної незалежності центрального банку стане неможливим подальше посилення банківського ринку, його роздержавлення, реформи на небанківському ринку,

валютна лібералізація, зниження інфляції і багато інших позитивних ідей, які є у існуючої команди.

Незважаючи на банкоцентризм української фінансової системи, банки фінансують здебільшого споживчі та поточні потреби суб'єктів економіки за рахунок концентрації короткострокових ресурсів. Така ситуація зумовлена низьким рівнем довіри до банків, що і зумовлює занепокоєння населення та суб'єктів господарювання у розміщенні власних ресурсів на довгострокову перспективу. Вітчизняний банківський сектор, починаючи з 2014 р., зіштовхнувся з серйозною проблемою – масовим відтоком депозитів. Упродовж 2014-2015 рр. Українські банки втратили 15,6 млрд. грн. депозитів у національній валюті, причому відтік депозитів у національній валюті фізичних осіб демонстрував значно негативнішу динаміку – 64,6 млрд. грн. Ситуація з відтоком депозитів в іноземній валюті набагато складніша у порівнянні з їх відтоком у національній валюті. Зокрема упродовж 2014-2015 рр. банківський сектор України втратив 16,2 млрд. дол. США або 55,1% усіх депозитів в іноземній валюті на початок 2014 р. Частка депозитів в сукупному клієнтському портфелі в іноземній валюті коливається біля позначки 50%. Рівень доларизації клієнтського портфеля відображений на рис. 3.

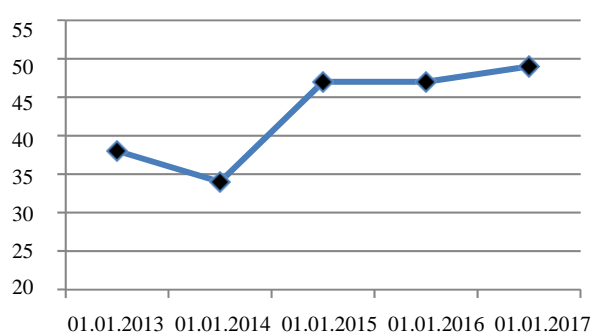

Рис. 3. Рівень доларизації депозитного портфеля банківської системи України, % [19]

Реальною є ситуація фактично абсолютної відсутності довгострокового фінансування розвитку реального сектору економіки, а також інвестиційного та проектного фінансування тощо. В даному контексті та враховуючи вибір

європейського вектору розвитку, необхідно погодитися з науковцями в тому, що система фінансового посередництва в Україні (через функціонування зокрема комерційних банків) допоки не сприяє зростанню та стимулюванню економіки.

Погіршення стану фінансового сектору в Україні фіксують світової рейтинги. Зокрема за опублікованим Всесвітнім економічним форумом Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 р. за показником «Довіра до банків» Україна посіла останнє 138 місце [20]. Зазначене переконує в існуванні значних проблем у розвитку банківського сектору країни, зокрема з ліквідністю та прибутковістю, що негативно позначається на забезпеченні реального сектору економіки необхідними ресурсами.

3. Напрями та перспективи вдосконалення інституційної складової банківського сектора в Україні

Цілком очевидно, що інституційне середовище забезпечує інституційну складову (як приклад, підвищення прозорості діяльності банківської системи обумовлюється створенням нових інститутів), яка забезпечує стійкість розвитку відносин у банківській сфері, її ефективну взаємодію з іншими секторами і узгодження інтересів економічних інститутів.

Зазвичай, інституційна складова включає:

- 1) фінансові інститути (кредит, гроші, ліквідність, податки);
- 2) інститути-організації, які функціонують/взаємодіють у банківському секторі;
- 3) неформальні інститути, діяльність яких спрямована на забезпечення синергетичного ефекту функціонування фінансового сектору як оптимального поєднання інтересів усіх учасників (довіра).
- 4) державу.

В Україні склався тип інституційної структури банківського сектору, до основних інститутів якої входить велика кількість самостійних середніх і малих банків. Упродовж останніх років спостерігається тренд у бік зменшення кількості саме малих банків, однак при збереженні тенденції зниження кількості банківських установ за рахунок скорочення малих банків в Україні може скластися тип інституційної структури банківського сектору, який включає обмежене коло великих банків із широкою мережею філій.

Зменшення кількості банків та їх укрупнення, відповідно до постулатів економічної теорії, є природним процесом, який забезпечує банківському сектору можливість економії на масштабних опрацюваннях інформації про позичальників, мінімізувати ризики, витрати на розміщення активів і інвестування.

У контексті розвитку банківської системи її інституційна складова пов'язана, по-перше, із формуванням фінансових інститутів, які наділені

відповідними функціями, повноваженнями, правилами поведінки, та їхнім взаємозв'язком, що визначає структуру і модель фінансової системи.

Враховуючи те, що банківська система є складовою фінансово-економічної системи держави, її інституційний розвиток також визначає роль і місце фінансового сектору в цій системі та умови взаємодії з реальним сектором економіки.

Показовим є приклад Польщі в контексті підвищення прозорості банківської системи шляхом створення кредитних бюро і бюро економічної інформації, а також інституту банківського арбітра [4, с. 149-150]. Попри те, що в Україні діє чотири бюро кредитних історій, створених на добровільних засадах банками, страховими, інвестиційними компаніями тощо, вважається, що для вдосконалення інституційної системи банківського сектору назріла необхідність створення єдиного державного органу «Бюро кредитних історій», у рамках якого має бути зібрана інформація про всіх позичальників, що визнані винними в судовому порядку в неповерненні кредитних ресурсів банківській системі. Це своєрідна банківська люстрація, яка притаманна європейській практиці, де відомості про всіх позичальників кредитів від 100 тис. євро зберігаються в централізованій базі даних. Шахраї мають бути відлучені від банківських ресурсів у майбутньому. Ці заходи мають стати перепорою на шляху безкарного розкрадання банківських ресурсів. До речі, інформаційно-аналітична система «Реєстр позичальників», створена Національним банком України у 2001 році, містить неповну інформацію про поганих позичальників, оскільки участь у ній банків є добровільною на договірних засадах.

Окрім цього в інституційній структурі банківської системи України взагалі відсутній такий важливий інститут, як «бюро економічної інформації». Подібні структури є в інших державах світу, в тому числі в більшості країн Європейського Союзу [4, с. 149-150].

Також для вирішення спірних питань у банківській сфері доцільно створити в Україні інститут банківського арбітра – омбудсмена, уповноваженого розглядати скарги. Від наявності такого інституту виграють

усі зацікавлені органи: суди не будуть перевантажені дрібними справами, а банки збережуть репутацію. При цьому обидві сторони не здійснюють витрат, пов'язаних із судовими процесами. Але лише на конкурентному ринку можна говорити про реальну доцільність створення фінансового омбудсмена, а такий ринок в Україні поки що не сформовано.

На думку фахівців, в Україні доцільно створити службу фінансового омбудсмена – громадської організації, яка б утримувалася за рахунок внесків фінансових установ [5, с. 94-95]. Омбудсмен має також відігравати роль своєрідного компенсатора дефіциту інформації стосовно фінансових продуктів, «провідника» позитивних імпульсів для учасників ринку, особливо населення, надавати роз'яснення клієнтам банків у межах своєї компетенції, але не може перебирати на себе функції органів регулювання або судів. Створення таких принципово нових інститутів в інституційній структурі банківської системи України дасть змогу підвищити рівень довіри до банківської системи, знизити моральний ризик, поліпшити ефективність законодавчого регулювання, зменшити кількість скарг клієнтів, підвищити ефективність і конкурентоспроможність банківської системи України.

Інституційний розвиток банківської системи пов'язаний також із підвищенням прозорості діяльності її інститутів та системи загалом. Якщо фінансову (тобто кількісну) інформацію банки розкривають у достатньому обсязі, то частина не фінансової (якісної) інформації, зокрема стратегії управління ризиками і параметри ризиків, концентрація ризиків, оцінка фінансових інструментів, практично не розголошується. Таким чином, НБУ у сфері підвищення прозорості банківської системи повинен проводити цілеспрямовану політику щодо внесення інституційних змін і доповнень у нормативні акти, що регулюють банківську діяльність, з метою зобов'язання банків більш повно розкривати інформацію фінансового і не фінансового характеру [2, с. 121].

Поліпшенню інституційного середовища сприятиме вдосконалення системи гарантування вкладів населення. При цьому можуть бути

запропоновані різні варіанти, зокрема: розширення системи страхування депозитів не тільки фізичних, а й юридичних осіб, зокрема підприємств малого та середнього бізнесу. Також для підвищення ефективності системи страхування банківських вкладів в Україні та мінімізації морального ризику слід розробити механізми стримування морального ризику з боку банкірів і вкладників, а також розробити та впровадити інституції щодо персональної відповідальності керівників банків за порушення стандартів корпоративного управління [13, с. 34].

Серед основних підходів до формування зазначеного інституційного середовища доцільно виділити наступні:

- визначальним завданням інституційного середовища є досягнення взаємовигідного співробітництва між учасниками інноваційного процесу банківської системи, а саме: між банком та його клієнтами, між формальними інститутами та спільнотою, між формальними інститутами та банками;

- в цілому підґрунтям формування ефективного інституційного середовища економіки України повинні бути закон, моральні цінності, довіра, справедливість, чесність, надійність, норми, правила, стандарти, економічне зростання, добробут населення.

Узагальнивши вищевикладене, варто розглядати інституційний розвиток банківської системи як комплекс кількісних, якісних та структурних змін інституційної системи банківського сектора, які відбуваються під впливом інституційного середовища і призводять до досягнення якісно нового стану системи й отримання позитивного економічного результату.

Беззаперечно, такий позитивний економічний ефект знаходить свій прояв у сприянні банківської системи економічному піднесенню країни, тому що як найбільший сектор фінансової системи вона, безумовно, впливає на зростання національної економіки. Чим більш розвинута, ефективніша і стабільна банківська система, тим стабільнішим і динамічнішим є розвиток економіки в цілому.

Висновки

Варто зазначити, що на сучасному етапі особливого значення набуває пошук дієвих механізмів та інструментів, які допоможуть забезпечити зростання економіки України, що, відповідно, стане ефективним важелем у забезпеченні як перерозподілу фінансів, так і підвищенні соціального рівня населення України. В даному випадку інститутам фінансового посередництва, а особливо банківській системі, необхідно повною мірою забезпечити процес залучення заощаджень та їх подальшої трансформації в інвестиційну складову. Саме тому актуальним є вирішення проблеми відтворення «довгих» грошей, вирішити яку неможливо без досягнення симбіозу в удосконаленні як фіскальної, так і грошово-кредитної політики країни, зменшення рівнів тінізації економіки та корупції. Банківський сектор економіки України, який буде характеризуватись не повною універсалізацією, а співіснуванням ефективних універсальних та спеціалізованих банків, матиме виключно позитивний вплив на стимулювання розвитку української економіки, становлення сприятливого макроекономічного клімату, що позначиться на інвестиційній привабливості країни та підвищенні кредитних рейтингів, політики уряду щодо стимулювання довгостроково фінансування, а також довіри суб'єктів економіки.

Загалом банківська система України, яка розвивається відповідно до сучасних вимог економічної ситуації у країні, водночас потребує вдосконалення власної інституційної системи з метою підвищення конкурентоспроможності, забезпечення прогресивного інституційного розвитку і сприяння економічному розвитку країни. З огляду на це можна виокремити низку доцільних змін в інституційному середовищі та інституційній складовій банківської системи України, які б сприяли розвитку банківської системи та економіки в цілому відповідно до нагальних потреб:

– удосконалення системи гарантування вкладів населення задля зниження морального ризику і забезпечення фінансової стійкості банківської системи України;

– розроблення дієвих інституцій впливу на підвищення довіри клієнтів до банківських установ;

– підвищення прозорості діяльності інститутів банківської системи шляхом внесення інституційних змін і доповнень у нормативні акти НБУ, а також, керуючись досвідом більшості країн Європейського Союзу, забезпечити створення кредитних бюро, бюро економічної інформації й інституту банківського арбітражу;

– створення в Україні нового профілю банківських установ – спеціалізованих, регіональних банків, упровадження фінансових інновацій;

– підвищення рівня незалежності НБУ.

Таким чином, економічні, соціальні та політичні виклики у вітчизняній економіці мають започаткувати процес удосконалення функціонування банківського сектору економіки за рахунок створення безпечних, легітимних і транспарентних умов ведення банківської діяльності, що стане реальним фундаментом відносин між банками, населенням, представниками реального сектору економіки та державою. Ці відносини мають будуватися на довірі та відповідальності в процесі отримання максимального результату з максимально допустимим рівнем ризику.

Список використаної літератури:

1. Безклубий І.А. Операції банку та класифікація цивільних право чинів у банківської діяльності / І.А. Безклубий // Право України. – 2012. – № 6. – С. 57-61.
2. Диба Л. М. Шляхи підвищення ефективності роботи банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів / Л. М. Диба // Економічний вісник університету. – 2015. – № 24/1. – С. 118-123.
3. Коваленко Ю. М. Сутність інституційного середовища фінансового сектору економіки / Ю. М. Коваленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 1 (23). – С. 92-97
4. Корнилюк Р. В. Наслідки експансії іноземних банків у національні банківські системи / Р. В. Корнилюк // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2010. – Вип. 28. – С. 148-155.
5. Котляревський Я. В. Роль інституту банківського омбудсмена у підвищенні довіри клієнтів до банків / Я. В. Котляревський, Г. О. Панасенко // Фінанси України. – 2015. – № 11. – С. 88-95.
6. Манцуров І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки : монографія / І. Г. Манцуров. – Київ : НДЕІ, 2011. – 655 с.
7. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт : пер. з англ. І. дзюб. – К. : Вид-во «Основи», 2015. – 198 с.
8. Доходи та витрати банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
9. Скворцова Г. Структурные и институциональные факторы экономического роста / Г. Скворцова // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 3. – С. 73-81.

10. Сомик А. В. Чинники довіри до банків в Україні / А. В. Сомик // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2 (35). – С. 37-42.
11. Турчіна С. Г. Теоретичні підходи до аналізу зв'язку інституційного середовища з інноваційною діяльністю / С. Г. Турчіна // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Суми, 2012. – Вип. 3 (51). – С. 114-117. – (Серія «Економіка і менеджмент»).
12. Чубарь О. Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку / О. Г. Чубарь // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2013. – Вип. 3 (40). – С. 98-104.
13. Шкляр А. І. Функціональні проблеми системи гарантування вкладів в Україні та шляхи їх вирішення / А. І. Шкляр // Економіка України. – 2016. – № 2 (651). – С. 28-43.
14. Інструкція про проведення касових операцій банками в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 01.06.2011 р. №174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123338
15. Постанова Правління НБУ від з грудня 2003 р., № 520 «Про затвердження інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
16. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
17. Количество банков в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>
18. Рашкован В. Прогноз розвитку банківської системи в 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/opinion/rashkovan/prohnoz-rozvitku-bankivskoji-sistemi-v-2018-rotsi-2444720.html>

19. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf.
20. The Global Competitiveness Report 2016-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.